Makale Geliş Tarihi: 22.05.2021
Makale Kabul Tarihi: 24.08.2021

Batı'nın Başarısız Libya İmtihanı: Seküler Bir Askeri Diktatörü Proxy'den Surrogate'ye Evriltmek

Ufuk Necat TAŞÇI*

Özet

Arap Baharı olarak kavramsallaştırılan halk ayaklanmalarının başlamasından bu yana, Libya hem uluslararası ilişkiler literatürü hem de dünya gündeminin en başlarında kendisine yer bulan önemli gündem konularından biri olmuştur. 42 yıllık Kaddafi yönetiminin devrilmesi sonrası ülkede gelişen süreçler, pek çok ampirik sınanmayı da akademik olarak beraberinde getirdi. NATO ve BM Güvenlik Konseyi üyelerinin dahi, BM nezdinde yürütülen süreçleri, yasakları ihlal ettiği Libya'da, literatürde Proxy Wars (Vekalet Savaşları) olarak bilinen süreç bir ileri aşamaya taşınarak bu ülkelerin eliyle bir Surrogate Warfare (Türkçeye en yakın şekilde Niyabet Savaşları) sürecine evirildi. Bu makalenin temel amacı Libya'daki sürecin hangi ülkelerin dahliyle ve nasıl aşamalardan geçerek bu noktaya geldiğini ve BM tarafından meşruiyeti tanınan hükümete karşı silahlı bir mücadeleye girişmiş olmasına rağmen birçok Batı ülkesi tarafından el altından desteklenen emekli General Halife Hafter'in Libya'nın devrim sonrasında sürüklendiği silahlı çatışma ve kaos ortamında nasıl bir rol oynadığını ortaya koymaktır. Bu çalışmada ilk olarak Literatürdeki postmodern vekalet savaşları kapsamında Libya vakası ele alınacak, akademik tanımlamalarla yapılan uygulamalar arasındaki benzerlikler analiz edilerek, Libya'nın güncel durumu merkeze alınarak bir değerlendirme sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Libya, Birleşmiş Milletler, Vekalet Savaşları, Niyabet Savaşları, Postmodern Çatışmalar

Abstract

Since the beginning of the popular uprisings conceptualized as the Arab Spring, Libya has been one of the most important agenda topics, both in the international relations literature and at the top of the world agenda. The processes that developed in the country after the overthrow of the 42-year Gaddafi administration brought along many empirical tests academically. In Libya, where even NATO and UN Security Council members violated the UN processes and bans, the process known as Proxy Wars in the literature was carried to an advanced stage and evolved into a Surrogate Warfare (Niyabet Wars, closest to Turkish) process. The main purpose of this article is to explain how has the process in Libya, including which countries and through what stages, reached this point, and to reveal the role of the retired General Khalifa Haftar, who has been secretly supported by many Western countries, despite having embarked on an armed struggle against the government, whose legitimacy is recognized by the UN, in the armed conflict and chaos environment in which Libya was dragged after the revolution. In this study, firstly, the Libya case will be discussed within the scope of postmodern proxy wars in the literature, the similarities between the academic definitions and the practices will be analyzed and an evaluation will be presented by focusing on the current situation of Libya.

Keywords: Libya, United Nations, Proxy Wars, Surrogate Warfare, Postmodern Conflicts

* Doktorant, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, nutasci@gmail.com, ORC ID: 0000-0001-9580-608X

Giriş

Etimolojik olarak incelendiğinde, niyabet kelimesi sözlüklerde "birini temsil etmek, birine vekâlet etmek" anlamında kullanılmıştır. Bu ifadenin ismi faili olan naip ise genel olarak bir makamın sorumluluğunu asıl sahibi yerine geçici olarak üstlenmiş kişi anlamına gelmektedir. Tarih boyunca, İslam devletlerinde devlet büyüklerinin kendileri yerine önemli işleri yürütmek adına sorumluluk yükledikleri bu görevliler, bu nedenle naip olarak adlandırılmaktaydı. Her ne kadar farklı kaynaklarda, bazı anlam farklılıkları bulunsa ve naip yerine vekil kelimesinin tercih edildiğine şahitlik edilse de bir makamın sorumluluğunu, asıl sahibi yerine direkt olarak temsil etmesi hasebiyle bu metinde naip, vekilin daha yetkili ve kıdemlisi anlamına gelecek şekilde kullanılmıştır (Avcı, 2006).

Son dönemde uluslararası ilişkiler literatürüne giren ve Proxy Wars (vekalet savaşları) kavramından daha kapsamlı ve postmodern bir çatışma şeklini ifade eden Surrogate Warfare (Niyabet Savaşları) ile İngilizce literatürde vekalet ve niyabet savaşları arasında akademik bir ayrım gözetilmeye başlanmıştır. Fakat İngilizce literatürdeki bu ayırım Türkçe literatürde henüz üzerinde mutabakat sağlanmış ve yaygınlaşmış bir durum değildir. Bu çalışmada vekalet savaşlarının bir ileri aşamasını temsil ettiği düşünülen Surrogate Warfare kavramını ifade etmek için niyabet savaşları kavramı kullanılacaktır.

Bu makalede, bahse konu bu kavramların teorik ve ampirik olarak Kaddafi sonrası Libya'daki gelişim süreçleri, 2011 itibarıyla ele alınarak, güncel gelişmeler ışığında sorgulanmaya çalışılacaktır. Son 10 yıllık süreçte Libya vakası göstermiştir ki; BM'nin küresel yaptırım gücü bazı ulusların çıkarı temelli olarak şekillenebilmekte, BM'nin kendi nezdinde yürüttüğü süreçlere dahi bazı Batılı ülkeler başta olmak üzere, açıkça muhalefet edilebilmektedir. Bütün bu olanların sorumluluğunu üzerinden atmak, illegal faaliyetlerini çatışma alanlarında gizleyebilmek adına, bazı ülkeler Libya'da emsaline az rastlanır şekilde yeni bir çatışma şekliyle politikalarını şekillendirmiş, bu süreçte ise Libya'da vekalet savaşları, teknolojik gelişmeleri ve postmodern gelişmeleri izleyerek niyabet savaşlarına evirilmiştir. Fransa, Rusya, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan ve Mısır gibi ülkeler, bir taraftan BM nezdindeki politik süreçler için Libya'daki nüfuzlarını kullanarak uluslararası arenada aktif figürler olmayı sürdürmüş, bir diğer taraftan ise seküler kimliğiyle kendilerinde bir karşılık uyandı-

ran Halife Hafter'i kriminal geçmişi, karanlık bağlantıları ve BM süreçlerini görmezden gelerek desteklemeye devam etmişlerdir.

Bu bağlamda, bu yazıda literatürün bu olayları tanımlayış şekli ele alınarak, bahse konu ülkelerin uygulamalarının Hafter'i bir vekilden naip olmaya taşıdıkları illegal süreç, BM'nin Libya müdahalesinden günümüze kadar gerçekleşen olaylar özelinde incelenecektir. Makale içeriğinde de görüleceği üzere, bu ülkeler potansiyel bir diktatörü ve savaş suçlularından oluşan askeri milislerini bir vekilden (proxy) öte, bir naip (surrogate) olarak kullanmış ve BM müdahalesiyle başlayan süreci ilk gününden itibaren ulusal çıkarları adına kullanmışlar; karşılığında ise hiçbir yaptırıma maruz kalmamışlardır. Batı'nın İslam coğrafyasında mütedeyyin bir demokrat yerine seküler bir diktatörü kendi çıkarları adına kuralsızca desteklediği Libya vakasına, bu makalede ışık tutulmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda ilk olarak Libya'nın yakın siyasi tarihi, Kaddafi'nin devrilmesi sonrası süreç ve literatür bağlamında bahse konu ülkelerin aktiviteleri ilerleyen kısımlarda ele alınacaktır.

Libya'nın Yakın Siyasi Tarihi ve Güncel Olaylara Uzanan Süreç

Akdeniz'de kıyıya sahip bir Kuzey Afrika ülkesi olan Libya, yaklaşık yedi milyonluk seyrek bir nüfusa (Worldometer, 2021) sahip olmasına karşın, dünyanın en büyük ve kaliteli petrol rezervlerine sahip bulunmaktadır. Bu rezervler dünya toplamının yüzde 3'üne tekabül ederken, Libya dünyanın en çok petrole sahip ilk on ülkesinden birisidir. 16. yüzyıldan 20. yüzyılın ilk yıllarına kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olan, 1911'de vuku bulan Trablusgarp Savaşı'na müteakiben İtalya işgaliyle karşı karşıya kalan Libya, kırk senelik bir aranın ardından, 1951'de bağımsızlığını elde edebildi. Ülkenin ilk kralı olan Muhammed İdris es-Senusi, bilinen ismiyle Kral İdris Senusi öncülüğünde giriştiği bağımsızlık mücadelesinden galip çıkan Kuzey Afrika ülkesi (Taşçı, 2020), takip eden yıllarda Türkiye'nin de kendi talebine istinaden vermiş olduğu destekle bir kurumsallaşma sürecine girdi. 1969 yılına gelindiğinde, Kral İdris Senusi bir Türkiye ziyaretindeyken, Muammer Kaddafi öncülüğündeki bir grup subay tarafından kansız bir darbeyle tahttan indirildi ve bu süreç Kaddafi'nin monarşiyi sona erdirerek Libya Arap Cumhuriyeti'ni kurmasıyla 2011 yılına değin devam etti.

Bu süreçte Kaddafi ailesinin üyeleri ve Muammer Kaddafi'nin oğulları devlet içerisinde güçlü pozisyonlara yükseltildi ve siyasi fel-

sefesi Muammer Kaddafi tarafından yayınlanan Yeşil Kitap'taki kurallara (Bazzi, 2011) göre şekillendi. Her ne kadar teorik olarak ülkenin demokrasiyle yöneltildiği iddia edilse de Kaddafi bütün kentleri yerel konseylere ayırarak yerel yönetimleri de idare etti, yani ülkeyle alakalı tek söz sahibi kendisi ve herhangi bir resmi unvana sahip olmayan oğullarıydı. Muhalefetsiz bir şekilde 2011'e kadar devam eden bu düzen, tarihler 17 Şubat 2011'i gösterdiğinde sarsılmaya başlamış, protestoların silahlı isyana dönüşmesi 42 yıllık Kaddafi iktidarının bitmesiyle sonuçlanmıştı. Protestolarla aynı ay içerisinde ortaya çıkan Ulusal Geçiş Konseyi (UGK) ise, kısa bir süre sonra kendisini ülkenin resmi ve tek temsilcisi ilan etmiş, Fransa, ABD ve İngiltere, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararını da arkalarına alarak Libya'ya karşı 18 Mart 2011 tarihinde hava operasyonlarına başlamıştı. Bu müdahalenin bir tezahürü olarak, tarihler 22 Ağustos'u gösterdiğinde Kaddafi devrilmiş, Sirte yakınlarında konvoyuna düzenlenen NATO destekli saldırı sonrasında kurtulmayı başaran Kaddafi, göstericiler tarafından saklandığı yerden çıkartılarak linç edilmiştir. Kaddafi'nin ölümünü müteakiben, UGK, yaklaşık dört hafta sonra ülkeyi seçime götürmesi adına geçici bir hükümet kurulması kararı aldı ve bu görev Ekim'in son gününde Abdurrahim el-Kib'e tevdi edildi.

Tarihler 7 Temmuz 2012'yi gösterdiğinde genel seçimler yapıldı ve seçimi Mahmud Cibril liderliğindeki Ulusal Güçler ittifakı kazandı. Fakat, bu seçimler de Libya'nın demokrasi sürecine katkıda bulunmaktan uzak kaldı ve sadece birkaç ay sonra, 12 Eylül 2012'de başbakan değişti. Mütedeyyin kimliğiyle ön plana çıkan Mustafa Ebu Şakur, 191 milletvekilinin katılım sağladığı oylamayla Libya'nın seçilmiş ilk başbakanı oldu. Meclise sunduğu kabine listesi iki kez reddedilen Ebu Şakur 7 Ekim 2012'de istifa ederek görevinden ayrıldı. Tekrar siyaset sahnesine ağırlığını koyan Ulusal Güçler ittifakı, Kaddafi karşıtlığıyla bilinen, bir aktivist ve diplomat olan Ali Zeydan'ı destekledi ve Libya'nın yeni başbakanı seçti. Bu bağlamda, Batılı pek çok ülkenin de desteğini alan Zeydan, her ne kadar tekrar ülkede güvenlik ve istikrar konusunda adımlar atmaya çalışsa da başarılı olamadı.

Kaddafi'nin ölümü sonrası, yeni bir çıkmaz ile baş başa kalan Libya'da, müdahalenin başını çeken Fransa başta olmak üzere NATO ve Avrupa ülkeleri Kaddafi'ye karşı askeri operasyonu düzenleme hususundaki iştahlarını, ülkedeki yeni demokratik süreçlere katkı bağlamında sergilemedi. Kaddafi'nin ölümünden yıllar sonra ortaya çıkan pek çok raporda, dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Nikolas Sarkozy'nin

emriyle, Kaddafi'nin bir Fransa gizli servis ajanı tarafından öldürüldüğü öne sürülmektedir (Middle East Eye, 2018). Fransa'nın operasyon konusunda üstlendiği sorumluluk ve hızını, Kaddafi sonrası süreçte demokratik sürece destek konusunda neden sergilemediği ve bunun muhtemel sebepleri devam eden kısımlarda ele alınacaktır.

Zira, Fransa liderliğindeki operasyonla Kaddafi'yi deviren bu ve tarih, Libya'nın içerisine düşeceği ve günümüze kadar devam edecek olan iç savaşın, kaosun tahlilinde BM, NATO ve Avrupa ülkelerinin takındığı oportünist ve çelişkili tutumu açıklamak adına önemlidir. Daha evvel Bosna, Ruanda, Myanmar ve Filistin'deki pek çok olaya karşı net bir tavır ortaya koyamayan BM, ABD ve Avrupa ülkeleri, Libya müdahalesi esnasında görevde olan Fransa Cumhurbaşkanı Nikolas Sarkozy'nin Kaddafi'den seçim kampanyası için aldığı öne sürülen milyonlarca dolarlık destek, dönemin İtalya Başbakanı Silvio Berlusconi ve Birleşik Krallık Başbakanı Tony Blair'ın Muammar Kaddafi ile olan girift ilişkilerinin konuşulmaya başlamasının hışmıyla, çok hızlı bir şekilde Libya'ya operasyona başlamışlardır.

Yukarıda bahsedildiği üzere, son olarak Zeydan'ın başarısızlığıyla sonuçlanan Libya'daki olası siyasi süreçler tıkanmış, Libya müdahalesi ve Kaddafi'nin devrilmesinde başı çeken aktörler bu süreçte kenara çekilmiştir. Devam eden süreçte Muammer Kaddafi'nin zamanında en yakın adamlarından birisi olan, 1969'da Kral İdris Senusi'yi devirmesinde de aktif olarak Kaddafi'ye destek sağlayan, günümüzün meşhur ismi Halife Hafter ise 20 yıldan uzun süren 2011'de Libya'ya dönüşüyle, daha da ön plana çıkmaya başlamıştır. Bunun sebepleri ve Hafter'in Batı ve Körfez ülkelerinin desteğiyle BM destekli aktörlere karşı getirildiği konum da aynı şekilde ilerleyen kısımlarda tartışılacaktır.

Bu kısma geçmeden önce, NATO'nun Libya müdahalesindeki hukuksal dayanak ve bu bağlamdaki teknik sıkıntılar incelenmelidir.

NATO'nun Libya Müdahalesi ve Sözde Hukuksal Dayanağı

NATO müdahalesi ve Kaddafi'nin öldürülmesi sonrasında, Batılı ülkeler bu olayı Libya adına bir fırsat olarak değerlendiriyordu. Dönemin Almanya Dışişleri Bakanı da dahil olmak üzere pek çok batılı siyasetçi, açıklamalarında yeni döneme dair umutlarını dile getiriyordu (Deutsche Welle, 2021). Fakat NATO müdahalesini takiben ülkenin içine sürüklendiği sivil savaş ve dünyanın gündemine yerleşen yeni bir göçmen krizi; bu müdahalenin Libya'ya tam olarak istenileni getir-

mediğini göstermek adına dahi yeterli olmuştur. Buna ek olarak, kronikleşen onlarca yeni sorun ortasında, Libya'da demokrasi mücadelesi hâlen devam etmektedir ve 10 yıldır istikrar hâlen sağlanamamıştır.

Demokratikleşme anlamında herhangi bir uzun vadeli katkıda bulunmayan bu müdahale, en başta insan hakları ihlallerinin sınırlanmasını sağladığı iddiasıyla de yine pek çok batılı ülke tarafından savunuldu. Elbette, Kaddafi'nin on yıllarca demir yumrukla yönettiği ülkede kronikleşen ihlaller, insan hakları ihlalleri, muhaliflere yönelik uygulamaları başlı başına bir tartışma konusudur. Fakat Libya vakasında yapılan uluslararası müdahale kısa ve uzun vadeli sonuçları, müdahalede başı çeken ülkelerin Libya'da yine aynı rejime paralel yönetimler sergilemesi muhtemel aktörleri orta ve uzun vadede illegal şekilde desteklemesiyle, fazlasıyla sorgulanma potansiyeline sahiptir.

Uluslararası hukuk ve uluslararası ilişkiler literatüründe bu bağlamda uzun süredir kuvvet kullanımının meşruiyeti sorgulanmakta, bu ilkenin adil savaş, insani müdahale ve koruma sorumluluğu kavramlarının, batı normları üzerinden şekillenmesi bu hususu bilhassa Libya özelinde fazlasıyla tartışmaya açık kılmaktadır (Aydın, 2019). Kuvvet kullanımının meşruiyetine dair ilk incelemeler, 1980'lerin sonunda hem Batı hem de Doğu literatüründe, müdahaleyi gerçekleştiren devletlerin kuvvet kullanımı için belirli şartlar altında hareket etmesinin belirlenmesine yönelik çalışmalarla başlamıştır. Bu bağlamda, Schachter'in (1989) Adil Savaş ve İnsan Hakları isimli makalesi önem taşımaktadır. Zira Schachter'e göre, devletler self-determinasyon ilkesi bağlamında, kendi çıkarlarına ve dünya görüşlerine göre dış müdahaleyi kullanabilmektedir. Bu bağlamda, Schachter çeşitli örneklerle, Fransa, İngiltere gibi ülkelerin geçmişte bu ilkeyi kullanarak kendi siyasi gündemlerine uygun ve tek taraflı müdahalelerini açıklar.

Aynı şekilde, James Pattison (2008) ise Libya gibi uluslararası hüviyete bürünen sorunlarda müdahalede bulunması gerekenin kim olduğunu sorgular ve kuvvet kullanımının insani müdahale kapsamında etik olarak yapılabilmesi için ne gibi şartlar, aktörler gerektirdiğini açıklayarak nasıl hukuki kabul edilebileceğini sorgular.

Pattison'a göre, ABD'nin Irak müdahalesi, ülkeyi dünya nezdinde güvenilmez bir 'adalet sağlayıcı' güç konumuna getirmiş, NATO'nun Bosna ve Somali'deki sicili ve diğer örnekler ise organizasyonun sorgulanmasına yol açmıştır. Bu bağlamda Pattison, John Stuart Mill'in self-determinasyon ilkesi münasebetiyle, müdahale karşıtı görüşün-

den mülhem, müdahaleyi savunanlar ve savunmayanların ortak noktasının, dünya toplumu nezdinde karşılık bulacak bir başarı konusunda mutabık olduğunu iddia eder, ki bunun genel anlamda başarısız olduğunu tarih içerisindeki pek çok örnek göstermiştir. Günümüz dünyasının, yükselişteki küreselleşme olgusuna karşın kendisini halen ulus-devlet sistemiyle idame ettirdiğini vurgularken, Sak (2015) uluslararası örgütlerin (NATO), kendisine bağlı hegemon güçlerin çıkarlarına paralel şekilde Libya'da müdahalede bulunduğunu iddia eder. Bu bağlamda müdahalelerin niteliklerini açıklarken, zorlayıcı (coercive) unsura dikkat çeken Sak (2015), bu unsurun silahlı kuvvet kullanımına varabilen önlemler içerebileceğini ifade eder ve bu noktada müdahaleye konu olan devletin rızasına değinir. Çünkü silahlı kuvvet kullanımının ancak hukuki olarak özel bir rejimle uygulanabilmesi mümkündür.

Birleşmiş Milletler'in (BM) bu bağlamda temel aldığı 42. Madde, BM Güvenlik Konseyi'nin kuvvet kullanılmasına dair kararını; "uluslararası barış ve güvenliğin tehdit altında olması ya da bozulmuş olması" koşuluna bağlamıştır. Bu bağlamda, nihai amacı yaşanan ağır insan hakları ihlallerini önlemek olduğu göz önüne alındığında, 42. Madde'ye göre kararın alınabilmesi, BM Güvenlik Konseyi'nin ağır insan hakları ihlalleri ile sonuçlanan iç savaşları veya katliamları, uluslararası barısı ve güvenliği tehdit eden ya da bozan fiiller olarak nitelendirmesi gerekmektedir (Sak, 2015). Yine Sak'a (2015) göre her ne kadar bu bağlamda yapılan müdahalelerde içişlerine karışma yasağına aykırı ve insancıl müdahalenin hukukuna aykırı bir durum söz konusu olmasa da bu kararın uygulanması esnasında, bazı devletlerin ulusal stratejik çıkarlarının tesiri altında kalan müdahaleler başarısız ve sorgulanmaya açık olagelmiştir ve Libya meselesi bu konuda somut bir örnek teşkil etmektedir.

Ülkede başlayan isyanla beraber, UGK ve Libya yönetimi arasındaki çatışmaların devam etmesi üzerine, BM Güvenlik Konseyi olaylarda sorumluluğu olduğu düşünülen, Kaddafi'nin de aralarında bulunduğu Libyalı yöneticilere karşı 1970 (2011) sayılı kararı almış ve bu karar gereğince malvarlıkları dondurularak seyahat yasağı getirilmiştir. Her ne kadar bu sayılı kararın getirdiği yaptırımlar, ülkedeki soruna barışçıl bir çözüm getirmeyi amaçlasa da çok kısa bir süre içerisinde BM güvenlik Konseyi 17 Mart 2011 tarihinde 1973 (2011) sayılı kararı almış, Libya hava sahasını uçuşa yasak bölge ilan ederek ateşkes çağrısında bulunmuştur. Ek olarak, gerekli önlemlerin alınmaması ve

sivillerin zarar görme durumunun devam etmesi durumunu gündeme getirerek, Libya'ya müdahaleye uzanan yolun taşları döşenmiştir. 18 Mart 2011'de, BM Güvenlik Konseyi'nin çağrılarına ve potansiyel uluslararası müdahale riskine karşın, Kaddafi Hükümeti ateşkes kararını duyurmuş[1] fakat buna rağmen 19 Mart 2011'de Libya bombalanmaya başlamıştır.

Terry'e (2011) göre bu müdahale, 1973 sayılı kararın uygulanış biçimi açısından tamamen hukuksuz ve başarısızdır ve uluslararası koruma sorumluluğu ilkesine tamamen aykırı bir biçimde gerçekleşmiştir. Aynı şekilde Sak'a (2015) göre 1973 (2011) sayılı kararın alınma hızı (48 saat sonra), çatışmalara son verecek barışçıl yolların önünü tıkamış, sorunun çözümü ve şiddetin sona erdirilmesi konusunda yeterince çaba sergilenmemiştir. Bu bağlamda, Fransa'nın başını çektiği ülkeler 19 Mart Paris Konferansı'nda bütün olası barışçıl çözümlerinin önünü tıkamış, Türkiye'nin aracı olduğu, Libya'daki hükümetin ve muhaliflerin de onayladığı ateşkes ve çözüm planı dahi uygulanmamıştır. Henüz duyurulan uçuşa yasak bölge planlanması dahi Paris Konferansı'nda konuşulmadan, Fransız uçakları Libya'yı bombalamaya başlamıştır.

Bu husus daha önceki vakalar ile kıyaslandığında, BM adına daha büyük bir çelişkiyi de beraberinde getirmektedir. İnsancıl müdahalenin gerçekleştirilmesi için gereken; ihlallerin, sivil kayıpların değerlendirilmesi gibi süreçler, bu müdahale öncesinde tamamen kusurlu şekilde gerçekleşmiştir. Libya'daki sivil kayıpların ve mülteci akımının düzeyi göz önüne alındığında, BM Güvenlik Konseyi 1992'de Somali müdahalesini gerçekleştirmeden önce oluşan rakamın binde birinin dahi altındadır. Somali müdahalesi gerçekleşmeden önce bu verileri toplayan ve müdahale kararını bu bağlamda alan BM Güvenlik Konseyi, Libya'daki rakamların Somali'ye kıyasla bu kadar düşük oluşuna dahi aldırmamış, bu husus Sak'ın (2015) makalesinde de üzerinde durulan ana noktalardan birisi olmuştur. Bir diğer unsur ise, olası bir müdahaleye konu olan ülkenin, ulusal yetkileri içerisinde çatışmaları durdurarak kayıplara son verme sorumluluğu BM Güvenlik Konseyi 1973 sayılı kararının koruma sorumluluğuna dair ilk aşamasıdır. Her ne kadar Kaddafi Hükümeti tarafından bu husus muhaliflerin de onayını alarak ateşkes ile sağlanmaya çalışılsa da BM tarafından görmezden gelinmiştir.

[1] Libya calls ceasefire in response to UN resolution, 18.03.2011, theguardian.com/world/2011/mar/18/libya-ceasefire-response-un-resolution, Erişim Tarihi:05.07.2021.

Bu hususu açıklarken, güncel olarak geçerli olan uluslararası hukuk kurallarında devletin rejimini değiştirme ve onu demokratik hâle getirme talebinin, devlet içerisindeki silahlı muhalifler desteklenerek sağlanmasının mümkün olmadığını iddia eden Sak (2015), Libya müdahalesinin iç işlerine karışmama ilkesini ihlal ettiğini söyler. Nitekim, dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy'nin 2007 seçimleri için, Libya'nın devrik lideri Kaddafi'den aldığı ileri sürülen milyonlarca avroluk finansal destek (Seale, 2019) ve girift ilişkileri, BM'nin Libya müdahalesinde Fransa'nın acelesini anlamaya da yardımcı olacaktır.

Müdahalenin Sonrası, "Seküler" Hafter'in Dönüşü

Bir kabile toplumu olan Libya'da, yaklaşık 140 kabile olduğu ve bunların 25-30'unun çoğunluğu oluşturduğu, en etkin grupları ihtiva ettiği düşünülmekte (Hatitah and Al Awsat, 2011). 2011'de gerçekleşen uluslararası müdahale sonrası oluşan istikrarsız ortamda, Libya'da etkin olmaya çalışan muhtelif ülkelerin ajandaları doğrultusunda hareket eden birçok silahlı grup ortaya çıktı. Farklı popülasyon, güç ve silahlanma kapasitesine sahip onlarca grup içerisinden birçoğu, Kaddafi devrilmesine rağmen silahlarını bırakmayı reddetti. Hatta bazı gruplar, kendilerini devrimin koruyucuları olarak tanımlayarak varlıklarını idame ettirdiler. Bu bağlamda UGK, bu düzensiz silahlı gruplardan müteşekkil askeri nüfusu Savunma Bakanlığı altında toplamak, onları kayıt altına almak adına çağrıda bulundu. Bu silahlı fraksiyonların en güçlü olanı, Kaddafi döneminin en önemli komutanlarından biri olup, Çad ile yaşanan çatışma sırasında kaderine terk edildiği gerekçesiyle muhalif saflara geçen Halife Hafter'di. Ordusundaki askerlerin kahir ekseriyeti lejyonlardan oluşmasına rağmen Hafter, yönettiği bu silahlı grubu "Libya Ulusal Ordusu" olarak isimlendiriyor ve aslında bir anlamda geçmiş rejimden meşruiyet devşirmeye çalışıyordu. Komuta ettiği askeri gruba verdiği bu isim, Kaddafi ile yakın olduğu süreçte, başında bulunduğu Çad'da görev yapan birliğin ismiyle de aynıdır.

11 Eylül 2012'de El-Kaide bağlantılı militanların Bingazi'deki Amerika Birleşik Devletleri konsolosluğunu hedef alarak, Amerikan büyükelçisi ve üç konsolosluk çalışanını öldürmesi, Libya'da hâkim olan illegal askeri grupların yeniden Uluslararası kamuoyunun gündemine girmesine neden oldu. Konsolosluk saldırısını takiben UGK öncülüğündeki kuvvetler diğer askeri yapılanmaların üslerini bastı ve oluşumların dağılmasını talep etti. Devam eden süreçte çatışmalar şid-

detlendi ve Libya resmi olarak ikinci sivil savaşı ile yüzleşti. Libya'da kontrolü sağlamak isteyen çeşitli gruplar arasındaki çatışmalar devam ederken; ana çatışma ise Tobruk Parlamentosu olarak da bilinen doğu merkezli Temsilciler Meclisi ile UGK arasında devam etmekteydi.

2014'teki düşük katılımlı seçimleri takip eden süreçte, Tobruk Parlamentosu mecburen uluslararası camia tarafından tanınan hükümet olarak ilan edildi. Birleşmiş Milletler desteğiyle Libya Siyasi Anlaşması çerçevesinde 17 Aralık 2015'te kurulan Ulusal Mutabakat Hükümeti'ne kadar meşru parlamento sıfatını korudu. Bu sürece kadar, 2014 Mayıs ayı içerisinde Libya'da DAEŞ'e karşı 'Onur Operasyonu' düzenleyerek hem Batı nezdinde hem de askeri olarak Tobruk Parlamentosu içerisinde etkin konuma gelmeye başlayan Halife Hafter, Mart 2015'te DAEŞ militanlarına karşı savaşı idare etmesi ve ülkenin petrol rezervlerini koruması için Tobruk Parlamentosu tarafından Libya Ulusal Ordusu komutanı ilan edildi. BM nezdinde yürütülen görüşmeler sonrası Aralık 2015'te sağlanan genel ateşkesi, 31 Mart 2016'da BM ve uluslararası kamuoyu tarafından resmi olarak tanınan Birlik Hükümeti temsilcilerinin Trablus'a vararak göreve başlaması takip etti. Bu bağlamda Ulusal Mutabakat Hükümeti'ne onay vermesi gereken Hafter destekçisi Tobruk Parlamentosu, aylar geçmesine rağmen bunu gerçekleştirmedi. Bilakis, BM nezdindeki süreç ile şekillenen yeni yönetim sonrası hiçbir kanuni statüsü bulunmayan Hafter, DAEŞ ile olan mücadelesi sayesinde pek çok Batı ve Körfez ülkesiyle gizli görüşmeler yapıp desteklerini alarak kendine alan yaratma çalışmalarına girişti. 4 Nisan 2019'da daha da ileri giderek BM destekli Ulusal Mutabakat Hükümeti'ne karşı saldırılara başladı ve Tobruk merkezli 'paralel' hükümetin desteğiyle Libya halkının demokratik umutlarını sona erdirme planlarını yürürlüğe koydu (Al Jazeera, 2020).

Türkiye'nin, Ulusal Mutabakat Hükümeti'nin uluslararası kamuoyuna yaptığı çağrılara istinaden yardımına yetişmesiyle ağır bir mağlubiyet alan Hafter'in Trablus operasyonu başarısızlıkla sonuçlandı. Kendisine bu süreçte illegal şekilde destek veren ve BM Güvenlik Konseyi daimî üyelerinin, NATO üyesi ülkelerin ve bazı Körfez ülkelerinin de içerisinde bulunduğu bu 'illegal gölge koalisyon' tarafından da sorgulanmaya başlayan Hafter ile alakalı planlar, alternatifleriyle yenilenmeye ve ikame edilmeye mahkûm oldu.

Hafter Kimdir, BM ve NATO Üyesi Ülkelerin Desteğiyle, BM Destekli Hükümete Karşı Savaşa Nasıl Girişti?

1943'te, Libya'nın Kuzeydoğusunda yer alan Ecdebiye şehrinde doğan Halife Hafter, Kaddafi'nin 1969 yılında Kral İdris Senusi'ye karşı düzenlediği darbeye katıldığında henüz 26 yaşındaydı. Kaddafi'nin yönetimi ele geçirmesiyle yıldızı ordu içerisinde parlayan Hafter, Kaddafi'nin yoğun inkârlarına karşın 1980'lerde Çad'a karşı düzenlediği operasyonlarda en ön saftaydı. 1987 yılında kendisine bağlı yüzlerce askerle (çoğu kaynak 300 civarı kabul etmektedir) beraber Çad'da esir düşen Hafter, Kaddafi'nin Çad Operasyonu'nu red politikasının bir kurbanı olarak kendisi tarafından esirliğe terk edildi (TRT World, 2019). ABD tarihinde pek sık rastlanmayacak şekilde, Washington yönetiminin araya girmesi ve Çad yönetimiyle yaptığı görüşmelerle, siyasi sığınmacı olarak ABD'ye yerleşen Hafter, Virginia'da ABD Merkezi Haber Alma Teşkilatı (CIA) üssü yakınlarında 20 sene kadar yaşayıp, Amerikan vatandaşlığını elde etti. Libya'da gerçekleşen 2011'deki halk ayaklanmasıyla beraber Kaddafi'den intikamını almak adına ülkeye dönen Hafter'in, bu süreçte yaptıkları özetle metin içerisinde ele alınmıştı.

Ulusal Mutabakat Hükümeti'nin BM aracılığıyla oluşturulduğu ve uluslararası alanda resmi olarak tanındığı 2015 sonrasında kişisel ajandasını uluslararası işbirlikçileriyle oluşturan Hafter, yaklaşık altı yıldır ülkede sağlanamayan istikrarın baş sorumlularından birisi olarak kabul edilmektedir. Rusya, Birleşik Arap Emirlikleri, Fransa ve Mısır gibi ülkelerin sağladığı askeri ve finansal destek ile adeta bir kriminal oluşumun başı, barış sürecinin Libya'daki en büyük tehdidi hâline gelen Hafter'in hâlen bu süreçte ayakta durabilmesi ilginç ve literatür bağlamında sebepleri sorgulanması gereken bir konudur. Zira ortaya çıkan raporlara göre (TRT World, 2020), Hafter'in silahlı milisleri Rusya Devlet Başkanı Putin destekli Wagner paralı askerlerinden, Suriye'deki Esad rejimi milislerini, savaş suçlularını içermekte, vekalet savaşlarının da ötesine geçen bu süreç Fransa, Rusya ve Birleşik Arap Emirlikleri tarafından desteklenmektedir (Tasci, 2020).

Libya'da Proxy Savaşlarının Surrogate Warfare Sürecine Evrilişi

Libya'nın içerisine sürüklendiği kaos ve vekalet savaşı, uluslararası aktörlerin çıkarları uğruna Hafter'e verdiği finansal ve askeri destekle başka bir boyuta taşınmıştır. Kurt'a (2019) göre, her ne kadar vekalet

savaşları denilen kavram Arap Baharı'nı takiben Suriye özelinde sıkça kullanılmaya başlasa da bu kavramın tarihçesi Soğuk Savaş Dönemi'ne uzanmaktadır. Bu dönemde, vekalet savaşı kavramına dair en detaylı inceleme ve tanımlamayı ünlü siyaset bilimci Karl Deutch yapmıştır. Deutsch'a göre vekalet savaşı "İki dış gücün, üçüncü bir ülkede, bu ülkenin silahlı gücünü ve diğer kaynaklarını kendi çıkarları, hedefleri ve stratejileri doğrultusunda yürüttükleri uluslararası bir çatışmadır." (Kurt, 2019). Uluslararasılığı hasebiyle vurgulanan bu özel çatışma konsepti, aktörlerin planlarını merkeze konumlandırmış fakat iş birliğinin yapılmakta olduğu yerel unsurları (gerek devlet gerekse devlet dışı aktörleri) gözden kaçırmaktadır. Kurt'a (2019) göre her ne kadar Soğuk Savaş sonrası konvansiyonel savaşlar azalsa da bu çatışmalarda yaşanan düşüşe değil, çatışma karakterinin değişimine işaret etmektedir. Bu bağlamda devletler arası yeni nesil savaş çeşitli etkenleri içinde bulunduran vekalet savaşları ve hibrit savaşlar hâlini almıştır. Bu bağlamda dış aktörler, çatışmada kullandıkları vekillerin zayıf kaldığı noktalarda müdahale etmek zorunda kalsa dahi, bu durum çatışmanın vekalet savaşı olduğu gerçeğini değiştirmez. Mumford'a (2017) göre ise konvansiyonel savaş maliyetleri göze alındığında ve askeri bütçelerdeki azalmalar düşünüldüğünde, vekalet savaşı formülü oldukça işlevsel olagelmiştir.

Arap Baharı sonrasında ortaya çıkan yeni konsept, Soğuk Savaş döneminden farklı olarak, dış güçlerin bir ülkedeki çatışmalarından ziyade; çatışmanın gerçekleştiği ülkede destekledikleri aktörlerle yaptığı iş birliğine istinaden kendi etkinliklerini artırma amacıyla giriştirdikleri bir sürece evrilmiştir (Kurt, 2019). Güncel olarak, bunun en somut örneklerinden birisi ise Libya olmuştur. Fakat, güncel durum göz önüne alındığında, ülkedeki durumun artık literatürdeki adıyla vekalet savaşı (Proxy Warfare) olmaktan da ileri giderek, bir 'Surrogate Warfare' (niyabet savaşı) olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Rickli'ye (2020) göre, surrogate yani naip, bir çatışmada dış gücün politik, operasyonel ve finansal yükünü absorbe etmesine yardımcı olan bir aktör, teknolojik bir cihazdır. Bu bağlamda naip, devlet içi veya devlet dışı bir aktör de olabilir. Bu bağlamda paralı asker tedarik eden bir firma, terörist bir organizasyon veya isyancı bir gruptan da müteşekkil bir araç olabileceği gibi, yeni gelişen teknolojiyle beraber bir siber saldırı gücü, drone veya robotlardan oluşabilir. Bu yeni konsept, Krieg ve Rickli'ye (2018) göre her ne kadar proxy (vekalet) ve compound warfare (düzenli ve düzensiz hibrit savaş) özelliklerinin kesiştiği bir noktada yer alsa da

her ikisi de değildir. Zira surrogate (niyabet) kavramı bu ikisinin de sınırları ötesindedir. Çünkü bu konsept politika yapıcıların, dış gücün kendi sorumluluğunu azaltarak amacına yönelmesinin yolunu açar.

Abrahamsen ve Williams (2010) devletlerin, savaşın sosyo-politik doğasını yeniden tanımlamak adına farklı unsurları içinde bulunduran kompleks bir güvenlik stratejisine başvurduğunu söylerken, Krieg ve Rickli (2018) bu hususa örnek olarak Daeş'e karşı batılı devletlerin uzaktan kontrollü silah sistemleri vasıtasıyla yaptığı operasyonu ve bu esnada yerel naiplerin güvenlik konusundaki desteğini ön plana çıkarır.

Her ne kadar son dönemde literatürde ön plana çıkmış olsa da Mumford (2013) niyabet savaşlarının, savaşa müdahil olan dış güçler için maliyeti devrimsel şekilde düşürüşünü yeni bir düşünce olarak tanımlamaz. Ona göre, bu husus tarihte tam olarak adı konulmadan da olsa sıkça kullanılmıştır ve geçmişi çok eski çağlara kadar gitmektedir. Konvansiyonel savaşa karşı yürütülen asimetrik, düzensiz savaş bugün adını niyabet savaşları olarak zikrettiğimiz sürece kadar halihazırda, değişik formlarda kullanılmıştır.

Bu bağlamda Krieg ve Rickli (2018), literatüre kavramsal olarak son yıllarda giren surrogate (niyabet) kavramını ülke sınırları dışında sona erdirilen her türlü sorumluluğun yüklenebileceği bir şemsiye konsept olarak sunar. Çünkü surrogate savaşları dış gücün askeri kaybını, sistematik olarak devam eden savaşların kendi toplumu içindeki etkisini ve uluslararası alandaki sorumluluğunu azaltır. Bu doğrultuda ele alınacak olursa hem demokratik hem de demokratik olmayan yönetimlerle idare edilen ülkeler için postmodern bir alternatif olarak karşımıza çıkar. Libya'daki Rus, Fransız ve Birleşik Arap Emirlikleri kaynaklı/destekli çatışmalar ve Hafter'in bu ve diğer ülkeler nezdinde kullanılış biçimi göz önüne alındığında, ülkedeki savaşın bir surrogate (niyabet) savaşları hâlini aldığını söylemek abes kaçmayacaktır.

Halife Hafter: Batı'nın Seküler Libya Aşkına, Libyalıları Görmezden Gelişi

Bir önceki kısımda bahsedildiği üzere, Hafter'in bir vekilden 'naip'e, yani 'proxy'den 'Surrogate'ye evrildiği sürece temel teşkil eden bazı olgular ve çeşitli ülkeler tarafından destekler, bu kısımda ele alınacaktır. Özellikle 2015'ten bu yana Libya'da BM nezdinde yürütülen demokratik girişimlere muhalefet eden, hatta BM nezdinde tanınan Ulusal

Mutabakat Hükümeti'ne ve başkent Trablus'a karşı savaşının şiddetini gittikçe artıran Halife Hafter, pek çok raporca tespit edildiği üzere, BM Güvenlik Konseyi'nin beş daimî üyesi olan Fransa ve Rusya'ya, Birleşik Arap Emirlikleri'nden Mısır'a, hatta İran'a kadar pek çok dış ülke tarafından desteklenmiştir (Taşçı, 2020). Özellikle DAEŞ'e karşı çatışmaları ve ülkenin Doğu'sundaki etkisiyle bu ülkelerin desteğini kazanmayı ve uluslararası alanda kendisini benimsetmeyi bir siyasi koz olarak kullanan Hafter'in ordusu, sekülerlik iddiasıyla Libya'da yeni dönemde etkin olmasına karşın; pek çok illegal unsuru, selefi milisleri, Rus Wagner paralı milislerini barındıran çok kompleks ve kriminal bir oluşumdan müteşekkildir (TRT World, 2020). Bütün bu olgulara rağmen, yukarıda bahsi geçen ülkelerin Hafter'e desteği devam etmiş ve hâlen etmektedir.

Rusya her ne kadar bu bağlamdaki desteğini ve Devlet Başkanı Putin'in çocukluk arkadaşı ve en yakınlarından birisi olan Yevgeny Prigozhin tarafından yönetilen Wagner paralı milislerinin Libya'daki varlığını reddetse de Amerika Birleşik Devletleri Afrika Komutanlığı daha önce yayınladığı görüntülerle binlerce Wagner paralı milisinin ülkedeki varlığını ispatlamıştır (The Libya Observer, 2020). Aynı şekilde Moskova yönetiminin Hafter'i desteklemek adına, BM nezdindeki süreç ve BM tarafından desteklenen hükümete karşı kullanılmak üzere yolladığı savaş uçakları da aynı raporda ortaya konmuştur. Libya'da Hafter'e olan gizli askeri ve siyasi desteğini her ne kadar Rusya gibi inkâr etse de Fransa'nın ünlü gazetesi Le Monde'ün de gündeme getirdiği gibi, Fransız askerlerinin Hafter'e bağlı milislere eğitim verdiği gözler önüne serilmiştir (TRT World, 2019).

Benzer şekilde, çeşitli raporlara göre Paris yönetimi 2015'ten itibaren Hafter'e lojistik ve istihbarat desteği sağlamıştır. 2016'da Bingazi'de gerçekleşen helikopter kazasında ölen üç Fransız istihbaratçısı bu olguyu daha da desteklemektedir. Devam eden süreçte daha da ileri giden Paris yönetiminin, BM tarafından uygulanan silah ambargosunu defalarca deldiği, ABD'nin sadece yakın müttefiki olan ülkelere verdiği, tanesi 170.000 dolar olan anti-tank füzelerini Hafter'e temin ettiği ortaya çıkmıştır.

Nitekim, Fransa, BM destekli Ulusal Mutabakat Hükümeti tarafından defaatle bir diktatörü (Hafter'i) desteklemekle suçlanmıştır (France 24, 2019). Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) de Fransa'ya benzer şekilde BM ambargosunu delerek Hafter'e yoğun finansal ve askeri

destekte bulunmuştur. Al Jazeera'nin (2019) raporunda BM'ye dayandırarak yayınladığı dosyada, BAE'nin Halife Hafter'e sağladığı ileri düzey askeri sistemler yer almıştır. Aynı rapora göre, Abu Dabi yönetimi Hafter'e Çin yapımı Wing Loong II drone tedariğinde bulunmuş, bu dronelar Hafter'in Ulusal Mutabakat Hükümeti'ne karşı yürüttüğü saldırılarda aktif olarak kullanılmıştır. Ayrıca BAE'nin Rus yapımı Pantsir S-1 hava savunma sistemlerinin de Hafter'e tedariğini gerçekleştirdiği ortaya çıkmıştır. Bir başka raporda ise (Lewis, 2017) BAE'nin 2017 senesinde doğu Libya'da Hafter için bir hava üssü kurduğunu gözler önüne sermiştir.

Bütün bunlara ek olarak, 2020 yılı Nisan ayı içerisinde yayınlanan çeşitli raporlar (TRT World, 2020), BAE merkezli petrol şirketlerinin 11,000 ton jet yakıtını Hafter'e gönderdiğini, 5 milyon dolarlık bu organizasyonun açıkça BM ambargosunu delen bir başka aksiyon olduğu doğrulanmıştır. Bu ülkelere ek olarak, Suudi Arabistan'ın Hafter'in 2019'da Ulusal Mutabakat Hükümeti'ne karşı başlattığı saldırıyı fonladığı, Mısır'ın ise hem lojistik hem de askeri olarak BM ambargosuna rağmen Hafter'i desteklediği çeşitli raporlarca ortaya konulmuştur.

Son olarak ortaya çıkan bilgiler, NATO'nun kurucu üyelerinden birisi olan Fransa'nın, Rusya ile BAE'nin de katkısıyla güncel olarak Suriye rejim milisleri, Wagner paralı askerleri ve hatta eski DAEŞ üyelerinin de bulunduğu bir grubu fonlayarak, lojistik operasyonları yöneterek Hafter'e desteğe yolladığını gözler önüne sermiştir (TRT World, 2020). Bu rapora göre, Fransa, Rusya ve BAE tarafından fonlanan bu paralı askerler, Suriye üzerinden Bingazi yakınlarındaki Benina Havalimanı üzerinden, Suriye merkezli bir özel havayolu firması kullanılarak Hafter'i tahkim etmeye devam etmektedir. Önceki kısımlarda belirtildiği üzere, Rusya, Fransa ve BAE başta olmak üzere, Suudi Arabistan ve Mısır gibi ülkeler, verdikleri destekle BM nezdinde tanınan hükümete karşı Hafter'i klasik bir proxy'den (vekil), bir surrogate'e (naip) dönüştürmüşlerdir.

Sonuç Yerine

Henüz geçtiğimiz günlerde, BM nezdinde oluşturulan Libya Siyasi Diyalog Forumu, ülkede yürütme otoritesi temsilcilerini seçme mekanizmasını oluşturmak adına Şubat 2021'de görüş birliğine vardı. Bu bağlamda BM liderliğinde gerçekleştirilen sürece istinaden, 5 Şubat'ta Ulusal Birlik Hükümeti kuruldu ve Ulusal Mutabakat Hükümeti, 24

Aralık 2021'de ülkeyi seçime götürecek olan bu oluşuma görevlerini devretti. Tobruk merkezli paralel parlemento ve Halife Hafter tarafından da kabul edildiği duyurulan süreç sonrası, ülkede siyasi diyalogu geliştirmek ve bütün tarafları bir çatı altında toplamak adına Libya'nın doğusuna ziyarette bulunmak üzere yola çıkan Geçici Hükümet'in yeni Başbakanı Abdülhamid Dibeybe'ye Hafter'e bağlı milisler tarafından Benina Havalimanı'na iniş izni verilmedi. Bütün demokratik çabalara ve BM nezdindeki süreçlere rağmen Fransa'nın bütün bu ihlalleri, uluslararası hukuk nezdinde bir geçerliği olmayan bu faaliyetleri, ne yazık ki Libya'da demokratik süreci desteklemek bir yana; ağırlıklı olarak ekonomik gerekçelerle yapılmaktadır. Fransız petrol devi Total'in 2018'de Libya'daki Waha Petrol Şirketi'ni satın alması, Fransa'nın Libya'dan sağlamayı umduğu kaynaklardan mütevellit ülkeyi nasıl bir yıkıma uğrattığını gözler önüne seren bir diğer unsurdur (El-Gamaty, 2019). Fransa, Rusya ve BAE öncülüğündeki illegal koalisyon tarafından desteklenen Hafter'in son olarak Dibeybe'ye Başbakanı olduğu ülkenin havalimanına iniş izni verilmemesi, Halife Hafter'in artık bu ülkeler nezdinde bir surrogate (naip) olmaktan da çıkarak, bu ülkelerin yeni diktatörü ve ulusal çıkarlarının Libya'daki savunucusu hâline geldiğini göstermektedir.

Birleşmiş Milletler'in kendi uygulamalarının ve ambargolarının, kendi güvenlik konseyi üyeleri olan Fransa ve Rusya öncülüğünde delindiği Libya'da istikrarsızlık görece halen devam etmektedir. Fransa ve Rusya gibi küresel aktörlerin yanında, BAE, Suudi Arabistan ve Mısır gibi bölge ülkeleri tarafından da yönetilen Hafter hala ülkede silahlı ve askeri etkinlik sahibi bir aktör olarak kalmaya devam etmektedir. Birçok paradoksal durumun bir arada yaşandığı ve müşahede edildiği Hafter vakası, birçok açıdan incelenmeye muhtaç ilginç bir vakıadır. Kaddafi yönetiminde Libya halkının çektiği sıkıntıları ve yönetimin katı uygulamalarını kabullenmekle beraber, Terry'nin (2011) de belirttiği üzere uygulanışı bakımından Libya müdahalesi hukusal açıdan sorunludur. Makale içerisinde görüşlerine yer verilen Schahter'in (1989) bazı devletlerin dış müdahaleyi kendi çıkarları uğrunda kullanabileceği olgusu, Libya'da bizatihi gözlemlenmiştir. Fransa'da Sarkozy'nin cumhurbaşkanlığı döneminde, Fransa öncülüğünde gerçekleşen Libya müdahalesi, bu olgular ve devam eden süreçte Fransa'nın Macron dönemindeki oportünist Libya politikaları ile bir araya getirildiğinde, Schahter'i doğrular niteliktedir. BM nezdindeki süreçlere rağmen Fransa, Rusya ve BAE öncülüğünde Hafter'e

verilen destek, ülkedeki Hafter destekçisi binlerce yabancı savaşçı ve kendisine tedarik edilen teknolojik, askeri ve lojistik destek göz önüne alındığında, Hafter bu ülkelerce oluşturulmuş BM karşıtı koalisyonun vekili değil; 'surrogate'i, yani naibi olmuş ve hatta ülkenin BM nezdinde desteklenen hükümetinin başbakanının uçağına iniş izni vermeyecek kadar ileri gidebilmiştir.

Postmodern çatışma şekilleri arasında, BM'ye rağmen BM üyesi ülkelerin desteğiyle şahsına münhasır bir çatışma alanına dönüşen Libya'da, Hafter'in getirilmek istendiği konum post-surrogate çatışma metotlarının bir ülke demokrasisine kastedecek düzeye ulaşabileceğini göstermiştir. Çünkü süreç içerisinde de gözlemlendiği üzere, niyabet savaşları Libya'da sadece naipleri kullanan ülkelerin maddi ve manevi sorumluluklarını azaltmakla kalmamış, Hafter gibi bir naip de bu sürece paralel şekilde işlediği savaş suçlarına ve BM destekli hükümete karşı yaptığı operasyonlara rağmen, destekçilerinin politik gücünden fazlasıyla istifade etmiş, etmeye de devam etmektedir. 21. yüzyılın uluslararası ilişkiler ikliminde, Libya vakası bir kez daha realizm hâkimiyetindeki akademik literatür tartışmalarını beslemeye namzet bir ampirik vaka olarak karşımızda durmaktadır.

Kaynakça

Abrahamsen, R. and Williams, M., 2010, *Security beyond the state: private security in international politics*, Cambridge: Cambridge UP.

Al Jazeera, 2019, *UAE, Sudan, Jordan, 'break arms embargo to back Haftar'*, [online] Aljazeera.com. Available at: <https://www.aljazeera.com/news/2019/11/10/uae-sudan-jordan-break-arms-embargo-to-back-haftar/> [Accessed 8 June 2021].

Al Jazeera, 2020, *Timeline: Haftar's months-long offensive to seize Tripoli*, [online] Aljazeera.com. Available at: <https://www.aljazeera.com/news/2020/2/19/timeline-haftars-months-long-offensive-to-seize-tripoli> [Accessed 6 June 2021].

Avcı, C., 2006, *NÂİB - TDV İslâm Ansiklopedisi*. [online] TDV İslam Ansiklopedisi, Available at: <https://islamansiklopedisi.org.tr/naib#1> [Accessed 20 June 2021].

Aydın, Z., 2019, *Uluslararası Hukukta İnsani Müdahale: Libya Örneği*, [online] afam.org.tr. Available at: <https://afam.org.tr/uluslararasi-hukukta-insani-mudahale-libya-ornegi/> [Accessed 6 June 2021].

Bazzi, M., 2011, *What Did Qaddafi's Green Book Really Say? (Published 2011)*, [online] Nytimes.com. Available at: <https://www.nytimes.com/2011/05/29/

books/review/what-did-qaddafis-green-book-really-say.html> [Accessed 1 June 2021].

El-Gamaty, G., 2019, *What is Frances's game in Libya?*, [online] Available at: <https://english.alaraby.co.uk/opinion/what-francess-game-libya> [Accessed 8 June 2021].

France 24, 2019. *Libyan PM accuses France of supporting 'dictator' Haftar - France 24*. [online] France 24. Available at: <https://www.france24.com/en/20190424-libyan-pm-accuses-france-supporting-dictator-haftar> [Accessed 8 June 2021].

Hatitah, A. and Al Awsat, A., 2011, *Libyan Tribal Map : Network of loyalties that will determine Gaddafi's fate – Centre tricontinental*, [online] www.cetri.be. Available at: <https://www.cetri.be/Libyan-Tribal-Map-Network-of?lang=fr> [Accessed 6 June 2021].

Krieg, A. and Rickli, J., 2018, Surrogate warfare: the art of war in the 21st century?, *Defence Studies*, [online] 18(2), pp.113-130. Available at: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14702436.2018.1429218?journalCode=fdef20>

Kurt, V., 2019, Arap İsyanları Sonrasında Ortadoğu'da Vekalet Savaşları: Yemen Örneği, *International Journal of Political Science & Urban Studies*, [online] 7(1), pp.307-326. Available at: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/673356>.

Lewis, A., 2017, *Covert Emirati support gave East Libyan air power key boost: U.N. report*, [online] U.S. Available at: <https://www.reuters.com/article/topNews/idCAKBN1902K0-OCATP?edition-redirect=ca> [Accessed 8 June 2021].

Middle East Eye, 2018, [online] middleeasteye.net, Available at: <https://www.middleeasteye.net/news/french-secret-service-killed-gaddafi-sarkozys-orders-reports> [Accessed 1 June 2021].

Mumford, A., 2017, "The New Era of the Proliferated Proxy War", The Strategy Bridge, https://thestrategybridge.org/the-bridge/2017/11/16/the-new-era-of-the-proliferated-proxy-war

Mumford, A., 2013. *Proxy warfare*. Cambridge: Polity Press.

Pattison, J., 2008, Legitimacy and Humanitarian Intervention: Who Should Intervene?, *The International Journal of Human Rights*, [online] 12(3), pp.395-413. Available at: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13642980802069658?scroll=top&needAccess=true>.

Rickli, J., 2020, *Surrogate warfare and the transformation of war in the 2020s | ORF*, [online] ORF. Available at: <https://www.orfonline.org/expert-speak/surrogate-warfare-transformation-war-2020s/> [Accessed 7 June 2021].

SAK, Y., 2015, Uluslararası Hukukta İnsancıl Müdahale ve Libya Örneği: Suriye'de Yaşanan ya da Yaşanacaklar için Dersler, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, [online] 44(11), pp.121-153. Available at: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/693211>.

Schachter, O., 1989, *Just War and Human Rights*, [online] Digitalcommons.pace.edu. Availableat:<https://digitalcommons.pace.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1000&context=pilr> [Accessed 6 June 2021].

Seale, A., 2019, *Former French leader Nicolas Sarkozy haunted by Gaddafi's spy*, [online] Former French leader Nicolas Sarkozy haunted by Gaddafi's spy. Available at: <https://www.trtworld.com/opinion/former-french-leader-nicolas-sarkozy-haunted-by-gaddafi-s-spy-24495> [Accessed 6 June 2021].

Tasci, U., 2020, *How the UAE, Russia and France have teamed up in Libya*, [online] How the UAE, Russia and France have teamed up in Libya. Available at: <https://www.trtworld.com/magazine/how-the-uae-russia-and-france-have-teamed-up-in-libya-42583> [Accessed 8 June 2021].

Tasci, U., 2020, *King Idris I: The forgotten first and last king of Libya*, [online] King Idris I: The forgotten first and last king of Libya. Available at: <https://www.trtworld.com/magazine/king-idris-i-the-forgotten-first-and-last-king-of-libya-37392> [Accessed 1 June 2021].

Terry, P., 2011, The Libya intervention (2011): neither lawful, nor successful, *The Comparative and International Law Journal of Southern Africa*, [online] 48(2), pp.162-182. Available at: <https://www.jstor.org/stable/24585876?seq=1> [Accessed 6 June 2021].

The Guardian, 2011, *Libya calls ceasefire in response to UN resolution*, [online] Available at: <https://www.theguardian.com/world/2011/mar/18/libya-ceasefire-response-un-resolution> [Accessed 6 June 2021].

The Libya Observer, 2020, *US Africa Command: 2000 Russian Wagner mercenaries fighting for Haftar in Libya | The Libya Observer*, [online] Libyaobserver.ly. Available at: <https://www.libyaobserver.ly/news/us-africa-command-2000-russian-wagner-mercenaries-fighting-haftar-libya> [Accessed 8 June 2021].

TRT World, 2019, *Despite denials, France's support for Libyan warlord Haftar is laid bare*. [online] Despite denials, France's support for Libyan warlord Haftar is laid bare. Available at: <https://www.trtworld.com/mea/despite-denials-france-s-support-for-libyan-warlord-haftar-is-laid-bare-26138> [Accessed 8 June 2021].

TRT World, 2019, *How Khalifa Haftar's secret ties with Israel fuel chaos in Libya*, [online] www.trtworld.com. Available at: <https://www.trtworld.com/africa/how-khalifa-haftar-s-secret-ties-with-israel-fuel-chaos-in-libya-31941> [Accessed 6 June 2021].

TRT World, 2020, *The key militias who fight alongside Haftar in Libya*, [online] The key militias who fight alongside Haftar in Libya. Available at: <https://www.trtworld.com/magazine/the-key-militias-who-fight-alongside-haftar-in-libya-36037> [Accessed 8 June 2021].

Welle, D., 2021, *Libya'ya askeri harekatın bilançosu | DW | 19.03.2021*, [online] DW.COM. Available at: <https://www.dw.com/tr/libyaya-askeri-harekatın-bilançosu/a-56921238> [Accessed 6 June 2021].

Worldometer, 2021, *Libya Population (2021) – Worldometer*, [online] Worldometers.info. Available at: <https://www.worldometers.info/world-population/libya-population/> [Accessed 1 June 2021].